

חינוך לקראת דמוקרטיה השתתפותית: הבהרת תפקידם ההולם של ארגונים לא-ממשלתיים במערכת החינוך מייק פרשקר*

קיימת הסכמה רחבה ומבורכת לאורכה ולרוחבה של מערכת החינוך, לפחות ברמה ההצרתית, כי השתתפותם של תלמידות ותלמידים בתהליכים דמוקרטיים הינה ערך חשוב שיש לטפחו. בשעה שאיננו תמימי דעים תמיד לגבי מטרות ומאפייני הפעילות האזרחית של תלמידינו, בתי הספר שלנו מעודדים אותם בדרך כלל ליטול אחריות ולחולל שינויים בתחום החורג מעבר לחייהם ולאינטרסים המיידיים שלהם.

בהקשר זה, כשמדובר בתלמידינו, מערכת החינוך תומכת בדרך כלל בהנחה הבסיסית של הדמוקרטיה ההשתתפותית, לפיה השתתפות פעילה וסדירה של אזרחים במערכת ובתהליכים חברתיים המשפיעים על חיינו הינה ערך יסודי, החיוני לבריאותה של כל דמוקרטיה משמעותית.

אך הקונצנזוס והבהירות ביחס להשתתפות תלמידים מתפוגג במהרה כשהדיון עובר ליישום הבסיסי ביותר של רעיון הדמוקרטיה ההשתתפותית בפעילותה של מערכת החינוך כמכלול.

כמיסד וכמנהל של ארגון לא-ממשלתי העמל על פיתוח והפצת רעיון ה"אזרחות המשותפת" במערכת החינוך, אני חווה דרך קבע את הפער התפיסתי הזה. גורמים חשובים במערכת (קובעי מדיניות, מפקחים, מנהלים, מורים, ועדות הורים וכו') המאמצים בהתלהבות את רעיון ה"אזרחות המשותפת הפעילה" שאנו שוקדים על עידודו, עלולים לחוש בלבול וחשד ביחס לעצם מעורבותם של ארגונים לא-ממשלתיים במערכת החינוך.

מעורבותם של ארגונים לא-ממשלתיים כגון מכון מרחבים במערכת החינוך זוכה באופן כללי להערכה מקצועית – אך נתפסת כהוכחה נוספת לחולשתה של המדינה וכליקוי מצער. ארגונים לא-ממשלתיים בתחום החינוך (וכן גורמים לא-ממלכתיים נוספים, כגון פילנתרופים) נתפסים בדרך כלל כמתערבים בעסקי הזולת, כ"מתקני עולם" עם "אג'נדות" צרות, וכמי שהם אולי אף מושחתים. תחושת הכללית היא שכקהילה, "סובלים" אותנו, הארגונים הלא-ממשלתיים החינוכיים, כל עוד אנו ספקים מועילים של שירותים מקצועיים ומשאבים כלכליים.

מניסיוני, אני מתרשם כי ההנחה הדמוקרטית הבסיסית – לפיה מעורבותם של טווח מגוון של ארגונים לא-ממשלתיים ושחקנים אחרים במערכת החינוך הינה ציווי דמוקרטי, ולא פשרה פרגמטית – אינה זוכה להערכה רבה. לא קיימת הבנה מספקת של הטענה הפשוטה כי בריאותה של כל דמוקרטיה נפגעת ללא כל ספק כאשר המדינה, כל מדינה באשר היא, מחילה מנופול על החינוך.

בנוסף לבלבול הרווח לגבי מקומם הבסיסי והחיובי של הארגונים הלא-ממשלתיים (והמגזר השלישי באופן כללי) בחייה של הדמוקרטיה הישראלית ככלל, קיים טווח של סיבות ספציפיות למצב מדאיג זה ביחס לחינוך. ביניהן: הסתמכות-יתר היסטורית ולא-דמוקרטית ביסודה על המדינה כספקית חינוך; העובדה המצערת שלמעשה הארגונים הלא-ממשלתיים נכנסו למערכת כתוצאה מחולשתה של המדינה ולא מתוך תפיסה דמוקרטית כלשהי, וכן מחסור בהנחיות הולמות (לגיטימיות וחיוניות מבחינה דמוקרטית) שיבטיחו כי התקשרותם של הארגונים הלא-ממשלתיים במערכת תואמת את אמות המידה המקצועיות המקובלות ומתואמת נכונה עם המדינה.

מאחר והשתתפותם החיובית של ארגונים לא-ממשלתיים וגורמים לא-ממלכתיים אחרים בחינוך הינה מרכיב כה יסודי בעתידה של הדמוקרטיה הישראלית, עלינו לנקוט במספר צעדים דחופים לשיפור המצב הנוכחי:

עלינו לחנך את כל השותפים במערכת החינוכית לגבי העובדה שמעורבות מצד ארגונים לא-ממשלתיים וגורמים אחרים מהמגזר השלישי חיונית לבריאותה של הדמוקרטיה הישראלית. נושא זה יכול להיכלל בתוכניות הכשרה למנהלי בתי ספר חדשים, למשל.

יש לפתח הנחיות ואמות-מידה ברורות ומבוססות מבחינה דמוקרטית על מנת להבטיח שעבודתם של ארגונים לא-ממשלתיים במערכת החינוך תיעשה באופנים נאותים ומתואמים. יצירת הנחיות כאלה היא כמובן עניין רגיש ביותר – והגבול המפריד בין הבטחת אמות-מידה ברוכות של מקצוענות לבין צנזורה לא-מקובלת הינו דק ביותר. בהקשר זה, יש לקוות כי משרד החינוך – השואף, ובצדק, ליצור סדר במציאות הבלתי-קבילה בה כל אדם וכל ארגון יכולים להסתובב בבתי הספר שלנו ולמכור את "מרכולתם" – יתקדם בזהירות ורגישות רבה. יש לפתח עקרונות, תקנים, והליכי שיתוף-פעולה תוך התייעצות עם שותפים אקדמיים וארגונים לא-ממשלתיים אחראיים, על פי עקרונות דמוקרטיים מקודשים. חשוב גם שבמסגרת תהליך הבאת הסדר המבורך למערכת, לא יציב משרד החינוך מחסומים ביורוקרטיים מסורבלים בפני ארגונים לא-ממשלתיים רצויים או בפני התקשרויות נוספות עם המגזר השלישי.

מצידם, על הארגונים הלא-ממשלתיים השואפים להשתתף במערכת החינוך מתוך מחויבותם העמוקה לדמוקרטיה ולחינוך בחברה הישראלית, להבין כי דבר זה מצריך מידה הולמת של תיאום עם המדינה, המיוצגת על ידי משרד החינוך. חיוני שנכיר בכך שאין בהכרח סתירה בין פיקוח המבטיח אמות-מידה מקובלות לבין חירויות דמוקרטיות בסיסיות. סוגייה זו קשורה לעידוד של הבנה עמוקה יותר של ההבחנה החיונית בין מתן מקום לריבוי רעיונות לגיטימי, שמחובתה של מערכת חינוך דמוקרטית לאפשר – לבין הצבת תריס בפני תפיסות עולם השוללות את הדמוקרטיה, רוויות-שינאה ואלימות, שיש לגנותן ולהדין מבתי הספר שלנו.

לסיכום, נוכל לטעון באופן סביר כי אחת מהתוצאות המצוינות וה"מדידות" של חינוך דמוקרטי יעיל לתלמידים של ימינו הוא השתתפותם העתידית במערכת החינוך, בין אם כמורים, כעובדי-ציבור, כהורים, כעובדים בארגונים לא-ממשלתיים או כפילנתרופים. מסיבה זו, מוטב שנשכיל כולנו להבין, לתאם ולמטב את מעלותיה של השתתפות ברוכה זו, למען בריאותה העתידית של הדמוקרטיה הישראלית.

*מייק פרשקר הוא מייסד ומנכ"ל מרחבים, המכון לקידום אזרחות משותפת בישראל.